

Hanna Pondel*

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE OBSZARÓW WIEJSKICH – CZYNNIK KONKURENCYJNOŚCI CZY BARIERA OGRANICZAJĄCA ROZWÓJ?

Streszczenie

Problem odpowiedniego gospodarowania zasobami środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich nabiera niezwyklej wagi w powiązaniu z konkurencyjnością tych terenów. Konkurencyjność jednostek i regionów najczęściej jest wiązana ze wzrostem gospodarczym, którego klasyczne rozumienie zastępuje się jednak różnymi koncepcjami uwzględniającymi środowisko przyrodnicze. Samo występowanie zasobów i walorów środowiska przyrodniczego na danym obszarze nie jest jeszcze czynnikiem gwarantującym wzrost jego konkurencyjności i rozwój, co więcej – stan zasobów, ich jakość oraz ochrona mogą generować ograniczenia w rozwoju gminy. Celem opracowania jest prezentacja środowiska przyrodniczego jako elementu konkurencyjności obszarów wiejskich oraz ocena uwarunkowań środowiskowych wpływających na poprawę bądź ograniczenie konkurencyjności tych obszarów.

Słowa kluczowe: środowisko przyrodnicze, obszary wiejskie, konkurencyjność, uwarunkowania środowiskowe

Wprowadzenie

Właściwe kształtowanie i ochrona środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich nabierają szczególnego znaczenia w obliczu wzmożonego w ostatnich latach zainteresowania ludności miast korzystaniem z dóbr publicznych oraz

---

* E-mail: hanna.pondel@ue.poznan.pl

rosnącego znaczenia funkcji pozarolniczych polskiej wsi. Działania te są jeszcze trudniejsze do realizacji, jeżeli zostaną powiązane z konkurencyjnością terenów wiejskich. Jednym z największych wyzwań jest pogodzenie konkurencyjności ekonomicznej i społecznej. Przymus konkurencyjności, jak słusznie zauważa Józef S. Zegar: „rodzi pokusę uciekania się do nieuczciwych praktyk, w tym uzyskiwania przewagi konkurencyjnej drogą pomijania ujemnych efektów zewnętrznych oraz *ceteris paribus* stoi w opozycji do przymusu ochrony środowiska oraz innych wartości społecznych”¹. Podstawowe rozbieżności między konkurencyjnością ekonomiczną oraz społeczną dotyczą kosztów zewnętrznych (w tym negatywnych zmian w środowisku przyrodniczym), dóbr publicznych (najważniejsze z nich dotyczą środowiska przyrodniczego) oraz jakości żywności (silnie skorelowanej ze środowiskiem przyrodniczym). Im wyższe są walory przyrodnicze terenów wiejskich, tym większe są ich możliwości na spełnianie tak istotnych funkcji ogólnospołecznych.

Tytuł artykułu został sformułowany w postaci pytania, wiadomo jednak, że jednoznaczna odpowiedź nie jest możliwa. Konkurencyjność i rozwój to pojęcia bardzo pojemne, ewoluujące i różnie interpretowane, stąd artykuł musi ograniczyć się do wybranych aspektów problemu. Celem opracowania jest prezentacja środowiska przyrodniczego jako elementu konkurencyjności obszarów wiejskich oraz ocena uwarunkowań środowiskowych wpływających na poprawę bądź ograniczenie konkurencyjności tych obszarów.

1. Środowisko przyrodnicze jako element konkurencyjności obszarów wiejskich

Konkurencyjność jednostek czy regionów najczęściej jest wiązana ze wzrostem gospodarczym. Spojrzenie na ten wskaźnik, ze względu na negatywne zjawiska zachodzące w przyrodzie, ulega ciągłej zmianie. Klasyczne rozumienie (zwiększanie z okresu na okres podstawowych wielkości gospodarczych) zastępuje się nowymi koncepcjami: wzrostu organicznego, zerowego, hamowanego, stabilnego, selektywnego czy nieekonomicznego. Wśród przyczyn ograniczeń dalszego wzrostu wskazuje się najczęściej²:

- zmniejszającą się dostępność zasobów,

¹ J.S. Zegar, *Konkurencyjność społeczno-ekonomiczna w rolnictwie – wybrane problemy*, konferencja *Konkurencyjność gospodarki żywnościowej w warunkach globalizacji i integracji europejskiej*, IERiGŻ PIB, Pułtusk, 5–7 grudnia 2011, www.ierigz.waw.pl [dostęp 16.04.2015].

² A. Bernaciak, *Ograniczanie antropogenicznych obciążeń środowiska jako czynnik trwałego i zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2009, s. 33.

- degradację ekosystemów,
- rosnący poziom entropii.

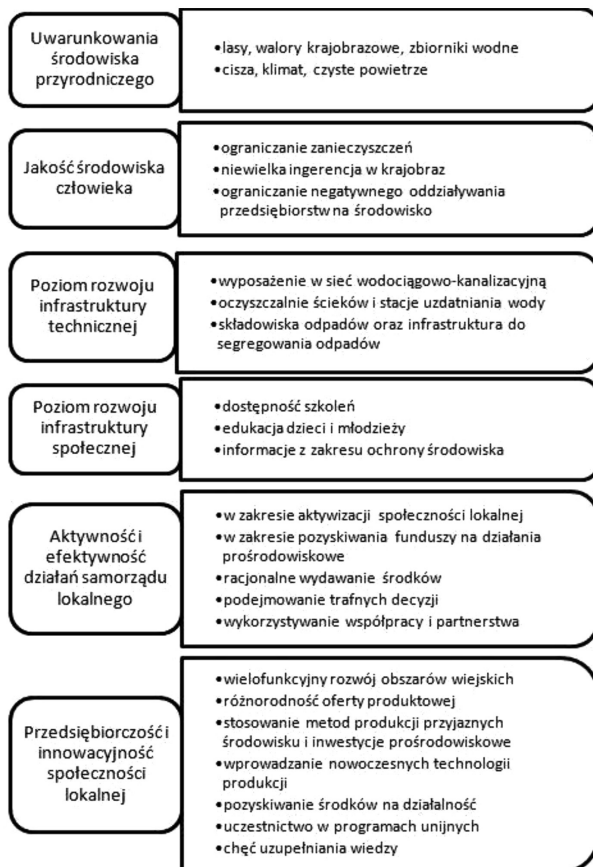
W obliczu tych zagrożeń konkurencyjność gospodarki coraz częściej jest wiązana obecnie z wdrażaniem rozwiązań prośrodowiskowych, a środowisko przyrodnicze staje się elementem potencjalnej przewagi konkurencyjnej. Przyrodnicza konkurencyjność regionu to jego „właściwość związana z pozyskiwaniem i/lub przetwarzaniem zasobów środowiska przyrodniczego przez podmioty istniejące w regionie (władze lokalne i regionalne, instytucje publiczne, podmioty gospodarcze, społeczność lokalną oraz różne organizacje) w celu osiągnięcia poprawy jakości życia”³. Należy pamiętać, że samo występowanie zasobów i walorów środowiska przyrodniczego na danym obszarze nie jest jeszcze czynnikiem gwarantującym wzrost jego konkurencyjności i rozwój, co więcej – stan zasobów, ich jakość oraz ochrona mogą powodować ograniczenia w rozwoju gminy. Występowanie przykładowo obszarów przyrodniczo cennych i chronionych utrudnia prowadzenie inwestycji z zakresu budownictwa, infrastruktury, przemysłu czy rolnictwa, a jednocześnie stwarza szansę na spełnianie przez gminę istotnych funkcji ogólnospołecznych (np. rekreacyjno-wypoczynkowych czy mieszkaniowych).

Możliwości wykorzystania środowiska przyrodniczego dla rozwoju obszarów wiejskich wymagają z jednej strony właściwej jakości zasobów, z drugiej – odpowiedniej postawy ich użytkowników. Środowiskowa przewaga konkurencyjna obszarów wiejskich stanowi wypadkową działań wszystkich podmiotów funkcjonujących na tych terenach. W przypadku kształtowania i utrzymywania jakości środowiska przyrodniczego największe znaczenie odgrywa postawa dominującej wciąż grupy mieszkańców wsi, tj. producentów rolnych, oraz aktywność samorządu gmin wiejskich. Wybrane czynniki wpływające na konkurencyjność środowiskową obszarów wiejskich zaprezentowano na rysunku 1.

Wśród producentów rolnych działania na rzecz środowiska przyrodniczego obejmują przede wszystkim: wykorzystywanie zasobów w sposób umożliwiający samoodnawianie się (zmniejszanie obsady zwierząt, dbanie o jakość gleby), rozwój infrastruktury rolniczej służącej ochronie środowiska (modernizacja obiektów gospodarczych i sprzętu rolniczego), spełnianie przez gospodarstwa określonych wymagań i standardów z zakresu ochrony środowiska (wytycznych m.in. *cross-compliance* i dyrektywy azotanowej), postępowanie zgodnie z zasadami ochrony środowiska w zakresie gospodarowania odpadami i gospodarki wodno-ściekowej,

³ H. Kruk, *Znaczenie przyrodniczej konkurencyjności regionu dla trwałego i zrównoważonego rozwoju*, w: *Ekologiczne aspekty zrównoważonego rozwoju regionalnego i lokalnego*, red. K. Michałowski, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2007, s. 17.

a także wykorzystywanie dostępnych instrumentów służących ochronie środowiska (program rolnośrodowiskowy, kodeks dobrej praktyki rolniczej).

Rysunek 1. Wybrane czynniki konkurencyjności środowiskowej obszarów wiejskich z uwzględnieniem klasyfikacji Heffnera⁴

Źródło: opracowanie własne.

W gminach wiejskich działania prośrodowiskowe polegają m.in. na prowadzeniu właściwej polityki w zakresie ochrony środowiska wobec mieszkańców i podmiotów gospodarczych (decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenów, tworzenie warunków do zbiórki, składowania i segregacji odpadów, zachęcanie do wykorzystywania lokalnych źródeł energii), rozbudowie

⁴ K. Heffner, *Zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce. Uwarunkowania, czynniki, skutki*, w: *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Szanse rozwojowe obszarów wiejskich w przestrzeni europejskiej*, red. S. Sokółowska, A. Bisaga, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2008, s. 18–19.

infrastruktury ochrony środowiska, realizacji projektów służących zachowaniu walorów przyrodniczo-krajobrazowych wsi oraz tworzeniu i ochronie terenów zieleni, a także na opracowywaniu strategii gmin uwzględniających elementy rozwoju zrównoważonego i edukacji mieszkańców⁵.

Uczestnictwo pozarolniczej części społeczności wiejskiej w kształtowaniu i ochronie środowiska przyrodniczego polega głównie na utrzymywaniu porządku na posesjach i w ich otoczeniu, właściwym gospodarowaniu odpadami, aktywnym udziale w realizacji polityki środowiskowej gminy, angażowaniu się w projekty prośrodowiskowe, edukacji związanej z ochroną środowiska.

Dla konkurencyjności środowiskowej obszarów wiejskich niezwykle istotna jest działalność przedsiębiorstw, którą można rozpatrywać w dwojaki sposób: po pierwsze, działalność firm przemysłowych z sektora budownictwa czy transportu może wpływać znacząco zarówno na poziom zanieczyszczenia środowiska, obniżając jego walory, jak i na poziom zużycia zasobów środowiska – tu możliwa jest nadmierna ich eksploatacja; po drugie, działalność podmiotów sektora turystycznego czy rekreacji i wypoczynku może promować jakość i walory środowiska przyrodniczego, przyczyniając się do realizacji funkcji ogólnospołecznych.

Tabela 1. Ocena wpływu wybranych czynników prośrodowiskowych na konkurencyjność obszarów wiejskich, z uwzględnieniem różnych grup interesariuszy

Czynniki	Grupy podmiotów			
	mieszkańcy	przedsiębiorstwa	turyści	potencjalni inwestorzy
	Wzrost przewagi konkurencyjnej			
Uwarunkowania środowiska przyrodniczego (lasy, klimat)	X	X	X	X
Racjonalizacja gospodarowania zasobami środowiska naturalnego	X	X	X	X
Poziom rozwoju infrastruktury technicznej:				
– wodociągowo-kanalizacyjnej	X	X	X	X
– do segregacji odpadów	X	X	X	X
– do składowania odpadów	X	X	X	X
Przedsiębiorczość i innowacyjność:				
– wielofunkcyjny rozwój OW	X	X	X	X
– innowacje prośrodowiskowe	X	X	X	X
– zezwolenia na działalność	X	X	X	X
Właściwie prowadzona polityka zagospodarowania przestrzennego	X		X	
Aktywność i efektywność działań samorządu lokalnego	X	X	X	X

⁵ H. Ponder, *Środowisko przyrodnicze jako element konkurencyjności obszarów wiejskich*, w: *Dynamika, cele i polityka zintegrowanego rozwoju regionów*, red. E. Małuszyńska, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2013, s. 304.

Czynniki	Grupy podmiotów			
	mieszkańcy	przedsiębiorstwa	turyści	potencjalni inwestorzy
	Obniżenie przewagi konkurencyjnej			
Uwarunkowania środowiska przyrodniczego (las, klimat)		X		X
Racjonalizacja gospodarowania zasobami środowiska naturalnego	X	X	X	X
Poziom rozwoju infrastruktury technicznej: – wodociągowo-kanalizacyjnej – do segregacji odpadów – do składowania odpadów	X		X	
Przedsiębiorczość i innowacyjność: – wielofunkcyjny rozwój OW – innowacje prośrodowiskowe – zezwolenia na działalność	X	X X	X	X X
Właściwie prowadzona polityka zagospodarowania przestrzennego		X	X	X
Aktywność i efektywność działań samorządu lokalnego	X	X	X	X

X – czynnik wpływa na wzrost bądź obniżenie przewagi konkurencyjnej.

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 1 zaprezentowano wpływ czynników związanych z działaniami prośrodowiskowymi na podnoszenie bądź obniżanie konkurencyjności obszarów wiejskich. Przykładem czynnika mogącego stanowić element przewagi konkurencyjnej, jak również obniżającego tę przewagę są uwarunkowania środowiska przyrodniczego – niezwykle ważne dla mieszkańców danego terenu oraz podmiotów zajmujących się turystyką i wypoczynkiem, a jednocześnie mogące uniemożliwiać rozwój przedsiębiorstw innych branż. Rozwój infrastruktury technicznej z reguły jest czynnikiem podnoszącym konkurencyjność obszarów wiejskich, w przypadku jednak składowisk odpadów sytuacja nie jest już tak jednoznaczna. Obecność tego elementu infrastruktury różnie oceniają mieszkańcy danego terenu – dla jednych stanowi on jeden z przejawów uregulowania gospodarki odpadami, dla innych oznacza problemy z zapachem, niszczenie krajobrazu, zwiększony ruch samochodowy itp.

Właściwie prowadzona polityka zagospodarowania przestrzennego pozwala uniknąć określonych szkód środowiskowych, jednak dla potencjalnych inwestorów może stanowić czynnik utrudniający realizację inwestycji.

2. Przykłady możliwości oraz ograniczeń wzrostu konkurencyjności obszarów wiejskich ze względu na uwarunkowania środowiskowe

Elementy środowiska przyrodniczego mogą stanowić czynnik podnoszący konkurencyjność obszarów wiejskich w realizacji funkcji społecznych, gospodarczych, i ekologicznych. Funkcja społeczna jest związana ściśle z urokami wiejskiego środowiska naturalnego oraz jego bogactwem naturalnym i kulturowym. W ostatnich latach obserwuje się rosnącą rolę turystyki na obszarach wiejskich. Konkurencyjność polskiej wsi w walce o turystów podnoszą takie składowe środowiska przyrodniczego, jak klimat, rzeźba terenu, woda, populacja roślin i zwierząt, cisza, zabytki przyrody i kultury. Bazując na walorach środowiska przyrodniczego, turystyka coraz częściej przyczynia się także do jego degradacji. Niezwykle istotny jest zatem rozwój tego sektora gospodarki w sposób przyjazny środowisku, zgodnie z koncepcją turystyki zrównoważonej – efektywność ekonomiczną osiąga się w tym przypadku, chroniąc i racjonalnie wykorzystując środowisko oraz podnosząc jakość życia mieszkańców danego terenu. Aby gmina czy region mogły zwiększać konkurencyjność poprzez rozwój turystyki, niezbędne są w dłuższej perspektywie m.in. następujące działania:

- zmniejszanie natężenia ruchu turystycznego w najbardziej uczęszczanych miejscach;
- rozbudowa bazy turystycznej oraz promocja atrakcyjnych turystycznie miejsc;
- zwiększanie regularności ruchu turystycznego w ciągu roku;
- przestrzeganie i egzekwowanie przepisów, procedur i norm dotyczących miejsc turystycznych;
- wspieranie rozwoju zróżnicowanych form turystyki⁶;
- poprawa jakości usług turystycznych;
- kształtowanie właściwych postaw i zachowań wśród turystów⁷.

Funkcja ekonomiczna obszarów wiejskich jest związana z działalnością gospodarczą prowadzoną na tych terenach, w tym z rolnictwem. Środowisko przyrodnicze może stanowić element walki konkurencyjnej o rynek i konsumentów poprzez wykorzystanie jego walorów, co można zaobserwować na przykładzie rolnictwa ekologicznego. W przypadku tego systemu rolnictwa często

⁶ Turystyka wiejska obejmuje: agroturystykę – turystykę w gospodarstwach rolnych, ekoagroturystykę – turystykę w gospodarstwach produkujących żywność ekologiczną i ekoturystykę – turystykę na obszarach przyrodniczo cennych oraz chronionych. Zob. B. Sawicki, A.K. Mazurek-Kusiak, *Agroturystyka w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie, Lublin 2010, s. 10–13.

⁷ A. Hakuć-Błażowska, K. Turkowski, *Uwarunkowania zrównoważonego rozwoju turystyki w regionie warmińsko-mazurskim*, w: *Środowiskowe uwarunkowania zrównoważonego rozwoju*, red. K. Michałowski, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2011, s. 53–54.

podkreśla się jego dwoistą naturę: z jednej strony wpływa pozytywnie na środowisko przyrodnicze, z drugiej – jest odpowiedzią na zmieniające się upodobania konsumentów żywności poszukujących produktów naturalnych, zdrowych i wysokiej jakości. Rolnictwo ekologiczne, zgodnie z definicją Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, oznacza: „system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej w obrębie gospodarstwa. Jest to system trwały, samowystarczalny i ekonomicznie bezpieczny”⁸. Ze względu na konieczność przestrzegania w rolnictwie ekologicznym wielu zasad produkcji oraz funkcjonowanie systemu kontroli i certyfikacji to metoda działania, która z jednej strony wymaga określonej jakości środowiska przyrodniczego, z drugiej – sama sprzyja zachowaniu tej jakości.

Funkcję ekologiczną obszarów wiejskich spełniają takie ekosystemy, jak lasy czy zbiorowiska trawiaste. Coraz częściej podkreśla się rekreacyjne i wręcz dekoracyjne ich znaczenie w krajobrazie – ze względu na różnorodność form, kształtów i kolorów dostarczają silnych wrażeń estetycznych, pozytywnie wpływają na nastrój psychiczny człowieka i zwierząt, przyczyniają się do podniesienia atrakcyjności turystycznej oraz mieszkaniowej terenu⁹.

Stan zasobów przyrodniczych, ich jakość i ochrona mogą powodować również ograniczenia w rozwoju obszarów wiejskich. W ten sposób mogą oddziaływać:

- inwestycje wodno-kanalizacyjne i z zakresu gospodarowania odpadami,
- projekty służące ochronie przyrody i dziedzictwa kulturowego,
- poszczególne komponenty środowiska przyrodniczego,
- ukształtowanie terenu,
- różne formy ochrony przyrody.

Szczególnie uciążliwe dla rozwoju podmiotów gospodarczych są ograniczenia wynikające z występowania w regionie obszarów chronionych, czego przykładem są problemy rozwoju gmin objętych siecią ekologiczną Natura 2000 (związane głównie z rygorami dotyczącymi prowadzenia działalności).

Podsumowanie

Możliwe jest występowanie konkurencyjnych obszarów wiejskich funkcjonujących zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i wykorzystujących zasoby

⁸ *Ramowy plan działań dla żywności i rolnictwa ekologicznego w Polsce na lata 2014–2020*, MRiRW, Warszawa 2014, s. 3, plik pdf, www.minrol.gov.pl [dostęp 22.04.2015].

⁹ Z. Kołoszko-Chomentowska, *Środowisko lokalne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, w: *Samorządy i społeczności lokalne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, red. M. Adamowicz, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2006, s. 94.

środowiska w kształtowaniu przewagi konkurencyjnej. W tym celu niezbędne jest jednak wykorzystanie elementów tzw. wiejskości (specyfika środowiska przyrodniczego, specyficzne walory pozaekonomiczne, specyfika kulturowa społeczności wiejskich, sposobów gospodarowania) oraz umiejętność wydobycia i uruchomienia regionalnych i lokalnych czynników stymulujących rozwój obszarów wiejskich. Nie ma jednego idealnego rozwiązania, w jakim kierunku powinny rozwijać się obszary wiejskie, aby wykorzystując zasoby i walory środowiska, były konkurencyjne wobec innych jednostek. Wciąż poszukuje się odpowiedzi na pytania: Jak działać, aby środowisko przyrodnicze nie było barierą, ale stymulatorem rozwoju obszarów wiejskich? Jak umożliwić mieszkańcom obszarów wiejskich korzystanie z możliwości rozwojowych, które nie się ze sobą konkurencyjność, przestrzegając zasad dotyczących kształtowania i ochrony środowiska?

Literatura

- Bernaciak A., *Ograniczanie antropogenicznych obciążeń środowiska jako czynnik trwałego i zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2009.
- Hakuć-Błażowska A., Turkowski K., *Uwarunkowania zrównoważonego rozwoju turystyki w regionie warmińsko-mazurskim*, w: *Środowiskowe uwarunkowania zrównoważonego rozwoju*, red. K. Michałowski, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2011.
- Heffner K., *Zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce. Uwarunkowania, czynniki, skutki*, w: *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Szanse rozwojowe obszarów wiejskich w przestrzeni europejskiej*, red. S. Sokółowska, A. Bisaga, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2008.
- Kołoszko-Chomentowska Z., *Środowisko lokalne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, w: *Samorządy i społeczności lokalne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, red. M. Adamowicz, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2006.
- Kruk H., *Znaczenie przyrodniczej konkurencyjności regionu dla trwałego i zrównoważonego rozwoju*, w: *Ekologiczne aspekty zrównoważonego rozwoju regionalnego i lokalnego*, red. K. Michałowski, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2007.
- Pondel H., *Środowisko przyrodnicze jako element konkurencyjności obszarów wiejskich*, w: *Dynamika, cele i polityka zintegrowanego rozwoju regionów*, red. E. Małuszyńska, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2013.
- Ramowy plan działań dla żywności i rolnictwa ekologicznego w Polsce na lata 2014–2020*, MRiRW, Warszawa 2014, www.minrol.gov.pl.

Sawicki B., Mazurek-Kusiak A.K., *Agroturystyka w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie, Lublin 2010.

Zegar J.S., *Konkurencyjność społeczno-ekonomiczna w rolnictwie – wybrane problemy*, konferencja *Konkurencyjność gospodarki żywnościowej w warunkach globalizacji i integracji europejskiej*, IERiGŻ PIB, Pułtusk, 5–7 grudnia 2011, www.ierigz.waw.pl.

THE NATURAL ENVIRONMENT OF RURAL AREAS – A FACTOR OF COMPETITIVENESS OR A BARRIER PREVENTING DEVELOPMENT?

Abstract

The problem of proper management of natural resources of the rural areas becomes extremely difficult when combined with the competitiveness of these areas. The competitiveness of units and regions is usually associated with economic growth which classical approach is now replaced by different concepts promoting the natural environment. The presence of resources and values of the natural environment itself is still not considered a factor that guarantees improvement of its competitiveness and development, and what is more – the status of the resources, their quality and protection may limit development of a commune. The goal hereunder is presentation of the natural environment as an element of the rural areas competitiveness and assessment of environmental conditions which affect improvement or decrease of competitiveness of these areas.

Translated by Dorota Rychlewska-Serwa

Keywords: natural environment, rural areas, competitiveness, environmental conditions

JEL code: Q56